

Тема лекції: Документування та формування доказової колабораційної діяльності

Однією з головних особливостей злочинів, пов'язаних із колабораційною діяльністю, є їх здійснення переважно на тимчасово окупованих територіях України, доступу до яких працівники правоохоронних органів не мають. Така ситуація унеможливує проведення всіх необхідних слідчих (розшукових) дій, а також процесуальних дій для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Водночас сторона обвинувачення повинна визначити та провести максимально можливий комплекс заходів для перевірки інформації щодо фактів здійснення колабораційної діяльності, а за умови підтвердження цих фактів — для отримання достатніх доказів скоєння цих злочинів.

У процесі розслідування колабораційної діяльності (добровільної участі громадян України у незаконних збройних або воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованих територіях, або у формуваннях країни-агресорки) чи участі осіб у терористичних групах або організаціях необхідно провести низку **слідчих (розшукових) дій та оперативних заходів**.

Слідчі (розшукові) дії та методи збирання доказів

1

Допити свідків

Встановлення та проведення допитів свідків, яким можуть бути відомі обставини щодо підтвердження участі осіб у відповідних злочинних об'єднаннях.

2

Огляд інтернету

Проведення огляду інформації, яка міститься у відкритій мережі «Інтернет», зокрема акаунтів у соціальних сторінках осіб, причетних до участі в незаконних злочинних об'єднаннях (абз. 2 ч. 2 ст. 237 КПК).

3

Негласні слідчі дії

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК) з метою встановлення умислу осіб на добровільне вчинення кримінального правопорушення.

4

Тимчасовий доступ

Проведення тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю (ст. 159, 162, 165 КПК), зокрема, до інформації операторів та провайдерів телекомунікацій.

Обшук (ст. 234 КПК)

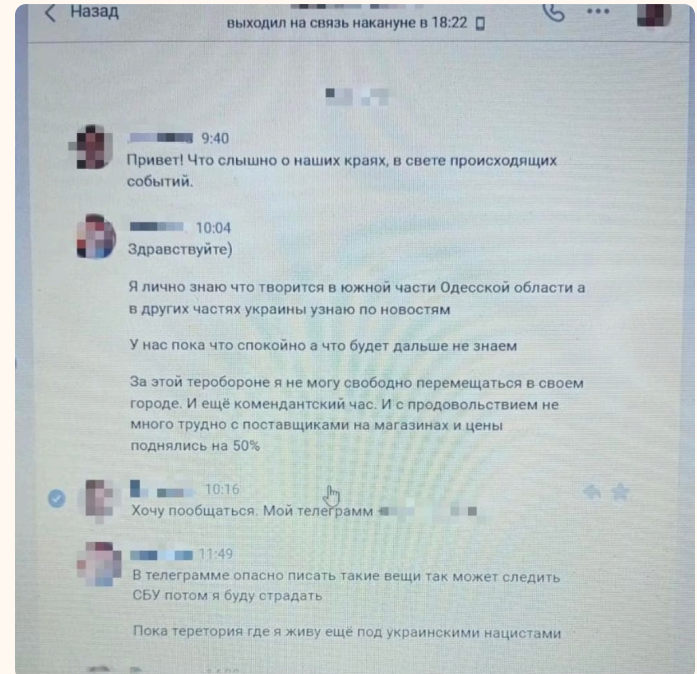
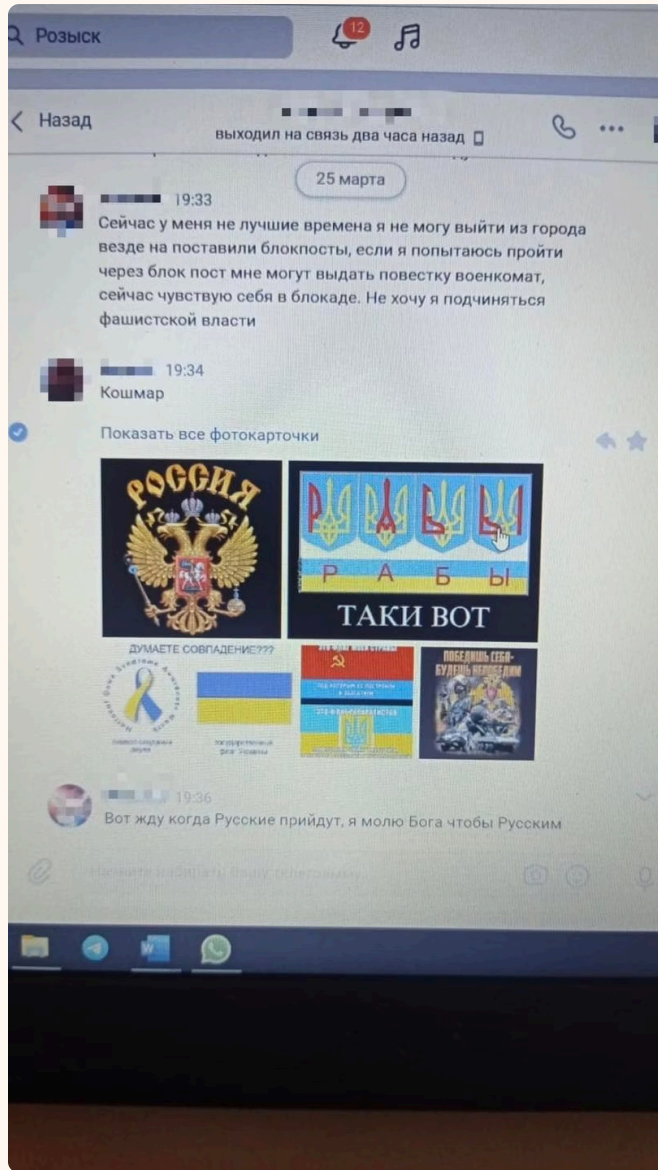
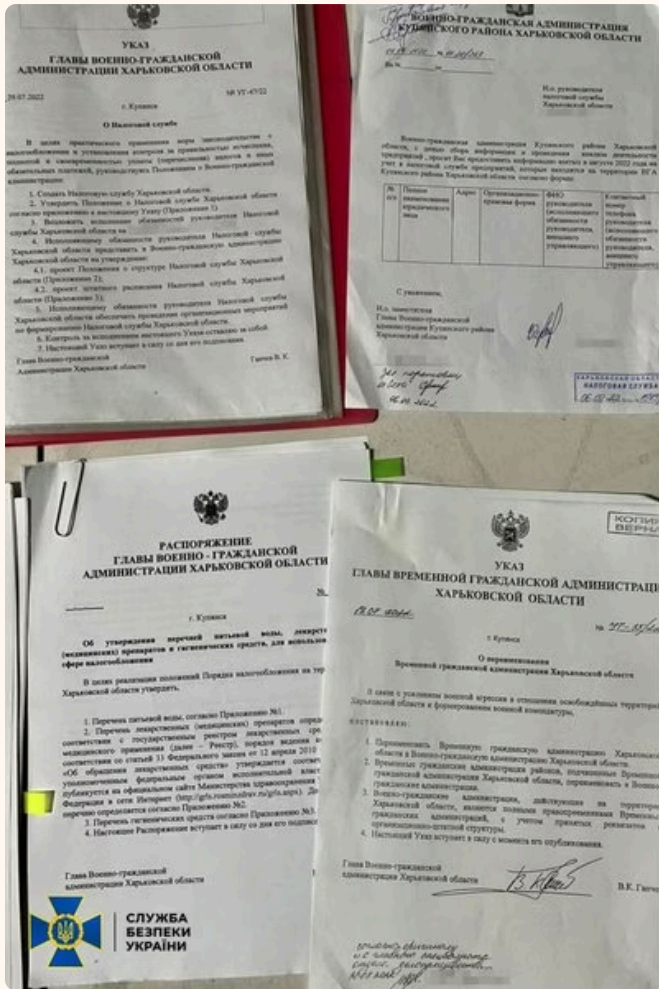
Проведення обшуку за місцем проживання особи з метою отримання доказів щодо причетності особи до участі у зазначених формуваннях: виявлення та вилучення зброї; комп'ютерної техніки та мобільних пристроїв; документів, виданих представниками незаконних формувань тощо. Через окупацію частини регіонів України у слідчих органів може бути відсутня фізична можливість проведення обшуку.

Додаткові методи слідства

- Фіксація та систематизація доступних фактів підозрюваних осіб у ЗМІ, інтернет-ресурсах, на місцевому телебаченні тощо
- Аудіо-, фото- та відеосвідчення очевидців (постраждалих) з числа місцевих жителів окупованої території
- Аналіз ЗМІ країни-терориста щодо висвітлення стану справ на окупованих територіях
- Оригінали / копії розпорядчих документів місцевих «керівників» населеного пункту, письмові заяви, відомості оплати праці та ін.

- ❑ За умови перебування осіб, підозрюваних у колабораційній діяльності осіб, очевидців і свідків, а також знаходження саме там речових доказів і документів — застосування всього комплексу процесуального інструментарію під час досудового розслідування цих злочинів є **неможливим**. Під час досудового розслідування підлягають з'ясуванню обставини, які свідчать про: здійснення колабораційної діяльності, призначення на посади в незаконно створених органах влади, заперечення фактів агресії росії й окупації частини території України. Необхідно також зважати на: здатність інформації змінюватись у процесі руху від першоджерела до громадськості; можливість наклепу з боку недоброзичливців; безпосередній фізичний або психологічний вплив (примус); необхідність виконання законного розпорядження або наказу.

Взаємодія з приватними особами та громадськими організаціями

Сьогодні непоодинокими є випадки, коли **приватні особи, представники волонтерських рухів або громадських організацій** фіксують злочини, пов'язані із колабораційною діяльністю, оскільки мають таку змогу. Слідчі оглядають надані джерела інформації та визначають коло можливих очевидців і свідків, яких потрібно допитати.

Якщо на момент здійснення досудового розслідування зафіксована приватними особами інформація відсутня у відкритому доступі в інтернеті, слід орієнтувати таких приватних осіб щодо надання відповідних хронологічних протоколів документування, допитувати таких осіб як свідків про обставини виявлення та збереження відповідної інформації. Подібні протоколи приватних осіб є документами (ст. 99 КПК України), які «мають значення для оцінки допустимості та достовірності як доказу відповідної інформації, збереженої волонтером з відкритих джерел». Після перевірки слідчим і безпосереднього огляду прокурором така інформація стає **належним і допустимим доказом у суді**.

Процесуальні форми взаємодії

→ Отримання документів і відомостей

Отримання стороною обвинувачення під час проведення слідчих (розшукових) дій документів і відомостей, що можуть бути доказами (витребування — ст. 93 КПК України або тимчасовий доступ до речей і документів — ст. 159 КПК України).

→ Допит свідків

Допит як свідків представників органів державної влади і місцевого самоврядування, волонтерських рухів і громадських організацій, а також приватних осіб.

→ Огляд та впізнання

Проведення огляду або пред'явлення для впізнання за участі осіб, які мають інформацію про колабораційну діяльність підозрюваних.

Подібна взаємодія потрібна стороні обвинувачення для:

1) Отримання власних напрацювань під час досудового розслідування колабораційної діяльності

2) З'ясування першоджерела доказів колабораційної діяльності особи на конкретній території

3) Процесуального фіксування доказів колабораційної діяльності

4) Виявлення очевидців і свідків такої діяльності та їхнього допиту

Позапроцесуальна взаємодія та показання свідків

Позапроцесуальна форма взаємодії

Позапроцесуальною формою взаємодії є спілкування й обмін інформацією між стороною обвинувачення та представниками державних органів і органів місцевого самоврядування, волонтерських рухів і громадських організацій, ЗМІ і приватними особами про відомі їм обставини колабораційної діяльності конкретних осіб, наявні докази цієї діяльності й перспективи досудового розслідування. Така форма співпраці можлива під час **робочих зустрічей, нарад робочих груп або інших заходів.**

Матеріали негласних слідчих дій

Окремим доказом колабораційної діяльності є матеріали негласних слідчих (розшукових) дій, які разом з рештою доказів підтверджують або спростовують факт їх учинення. Однак через різні причини негласні слідчі (розшукові) дії не завжди можна здійснити під час досудового розслідування колабораційних злочинів. За таких умов сторона обвинувачення може використати інформацію, отриману в іншому кримінальному провадженні (ст. 257 КПК України).

Показання свідків і очевидців як провідне завдання слідства

У формуванні доказової бази під час досудового розслідування колабораційних злочинів окреме місце посідають **показання свідків і очевидців**, тому їх з'ясування є провідним завданням слідства, що передбачає застосування різних заходів.

Витребування відомостей від органів влади

Витребування відомостей у порядку, передбаченому ст. 93 КПК України, або тимчасовий доступ до речей і документів від органів державної влади й місцевого самоврядування щодо працівників, які виїхали з тимчасово окупованих територій України, а також тих, хто залишився на цих територіях. Така інформація є важливою для слідчого, оскільки він може допитати осіб, які виїхали з тимчасово окупованих територій, тобто отримати свідчення від безпосередніх очевидців фактів колабораційної діяльності.

Інформація про внутрішньо переміщених осіб

В органах державної влади та місцевого самоврядування, центрах надання адміністративних послуг слідчий може отримати інформацію про внутрішньо переміщених з певної тимчасово окупованої території України осіб, які можуть бути як очевидцями колабораційної діяльності, так і колаборантами.

Пункти перетину та фільтраційні пункти

Витребування слідчим відомостей від органів державної влади та місцевого самоврядування щодо функціонування пунктів перетину ліній розмежування та фільтраційних пунктів дасть змогу скласти перелік осіб, що виїхали з тимчасово окупованих територій, який міститиме очевидців і свідків колабораційної діяльності. Отримання подібної інформації також сприятиме з'ясуванню (не)можливості виїзду з тимчасово окупованої території України особи, підозрюваної в колабораційній діяльності.

Фіксування показань та обізнані особи у провадженні

Згідно з **ч. 11 ст. 615 КПК України** здійснювані в умовах воєнного стану допити свідків проводять за допомогою технічних засобів відеофіксування, оскільки тільки в такому вигляді ці матеріали суд розглядатиме як докази

Форми фіксування пояснень осіб, які перебувають за кордоном

Письмові пояснення особи

Відповідають письмовій формі протоколу допиту свідка — мають містити анкетні й контактні дані цієї особи; обставини, що підлягають доказуванню у цьому кримінальному провадженню; дату опитування та підпис особи, яка його проводила

Обізнані особи: експерт і спеціаліст

У формуванні доказової бази під час досудового розслідування колабораційних злочинів не залишаються осторонь **обізнані особи**, якими (відповідно до процесуального закону) є **експерт і спеціаліст**. Під час досудового розслідування колабораційних злочинів найчастіше призначають такі види судових експертиз

Кожен із видів судових експертиз вирішує специфічні завдання, пов'язані з ідентифікацією особи, аналізом мовлення, встановленням психологічних характеристик та дослідженням цифрових матеріалів

Види судових експертиз у справах про колабораційну діяльність

1

Семантико-текстуальна

Писемного й усного мовлення — вирішуються завдання із встановлення змісту понять, лексичного значення слів або словосполучень, використаних у наданих на дослідження текстах або усних повідомленнях, їх стилістичної забарвленості, смислового навантаження, характеру інформації (абз. 2 п/п. 2.1.2 п. 2.1 гл. 2 розд. I НМР).

2

Лінгвістична

Усного мовлення — вирішуються питання: ототожнення особи за лінгвістичними ознаками усного мовлення; визначення типу висловлювання (спонтанне, неспонтанне мовлення, читання тексту тощо); визначення в мовленні ознак імітації, рідної мови тощо (абз. 1—4 п/п. 2.2.1 п. 2.2 гл. 2 розд. I НМР).

3

Психологічна

Основним завданням є визначення у підекспертної особи: індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотивотвірних чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій та станів; закономірностей перебігу психічних процесів (п. 6.4 розд. VI НМР).

4

Почеркознавча

Ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів і підпису. Вирішуються і неідентифікаційні завдання: встановлення факту виконання рукописного тексту під впливом будь-яких факторів (хворобливий стан, алкогольне сп'яніння, незвична поза тощо); визначення статі виконавця (п. 1.1 гл. 1 розд. I НМР).

Відеозвукозапису

Основні завдання: встановлення технічних умов та технології отримання відеозвукозапису; ототожнення особи за фізичними параметрами голосу; ототожнення особи за лінгвістичними ознаками усного мовлення.

Портретна

Основним завданням портретної експертизи є **ідентифікація особи за фотознімком чи відеозаписом.**

Комп'ютерно-технічна

Дослідження комп'ютерної техніки, цифрових носіїв та електронних пристроїв з метою отримання доказової інформації.

Психолого-лінгвістична

Комплекс поведінки учасників комунікативної взаємодії для з'ясування особливостей спрямованості інформації, яку повідомляють. Експертне дослідження пов'язане із залученням знань із галузей: **лінгвістики** — для аналізу особливостей мовлення та смислових характеристик текстів; **психології** — для виявлення особливостей поведінки учасників комунікативного процесу. Ці спеціальні знання дають змогу докладно й ретельно дослідити текстові, відео- й аудіозаписи за різними аспектами.

Судова практика та використані джерела

Судова практика (вироки)

Вирок 1

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/120053101>

Вирок 2

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113951732>

Вирок 3

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/127063720>

Використані джерела

Перепелиця Сергій. Окремі аспекти формування доказової бази під час розслідування фактів колабораційної діяльності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2024. Вип. 1 (34). С. 76—91. DOI: 10.32353/khrife.1.2024.05.

Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

Жидков В. Л., Жила О. Б. Доказування злочинів про колабораційну діяльність: проблемні питання закону / Українська Гельсінська спілка з прав людини: офіц. сайт. 05.05.2023. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/dokazuvannia-zlochyniv-pro-kolaboratsiynu-diialnist-problemni-pytannia-zakonu/>

Данькова С. О. Структура кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 6. С. 628. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.06.111

Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

Гловюк І. В. Питання доказування за ст. 111-1 КК України: аналіз вироків. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму*: мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 21.07.2022). Одеса, 2022. С. 32. URL: <http://surl.li/sauqh>

Вапнярчук В. В. Щодо особливостей окремих способів збирання доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право*. 2022. Вип. 70. С. 405. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.70.65

Коваленко А. В. Взаємодія органів досудового розслідування із засобами масової інформації під час збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2022. Т. 38. № 2. С. 48, 50 і 54. DOI: 10.37025/1992-4437/2022-38-2-48